

Kitap Deđerlendirmesi / Book Review

Hız. Peygamber Döneminde Cariye

Feyza Betül Köse

Ankara: Selenge Yayınları, 2022, 133 sayfa

Kadının tarihi/tarihte kadın, sosyal tarih çalışmalarının arttığı son yüzyılda giderek daha fazla araştırmacı tarafından ele alınan, hakkında çok sayıda akademik çalışmanın yapıldığı bir konudur. Konu üzerinde çalışmaların sayısı arttıkça, ona olan ilgi azalmak yerine daha da artmakta, kadın ve tarihi birleştiren makale, tez, kitap, proje türü incelemeler daha da çoğalmaktadır. İslâm tarihi özelinde kadın çalışmalarının seyrinin de benzer şekilde olduğu söylenebilir. Son yıllarda bu bağlamdaki kadın, çeşitli yönlerden ele alınmış olmakla birlikte onun toplumsal sınıf olarak değişen durumuyla alakalı derinlemesine yapılan çalışmaların ilki ve řu âna kadar nadir örneklerinden biri *Hız. Peygamber Döneminde Cariye* isimli kitaptır. Bu kitap, cariyeleri bir toplumsal sınıf olarak tetkik etmektedir.

Çalışmalarını siyer, ilk dönem İslâm toplumu ve kadın tarihi konularında yoğunlaştırmış olan Feyza Betül Köse'nin kaleme almış olduğu *Hız. Peygamber Döneminde Cariye* adlı eser, temelde, çalışmanın zaman sınırı olan İslâm öncesi ve Hız. Peygamber dönemlerinde cariyelik olgusunun ne olduğunu tarihi açıdan ortaya koymak, amacıyla hazırlanmıştır. Yazarın da belirttiği gibi kadın ve özellikle cariyeye, son derece problemleri bir konu olarak gündemden düşmemektedir. İslâm'a muhalif olanların eleştirileri bu alanda yoğunlaşmıştır. Bunun açık etkisi, Müslüman dünyadan tepkilerin savunmacı veya reddeden pozisyonda olmasıdır. İslâm'ın cariyeye konusuna bakışı ya savunmacı bir dille aktarılarak bu sınıfın bugün de var olabileceğine deliller aranmış ya da İslâm'ın cariyeliği kökten reddettiği hatta bazı araştırmacılara göre böyle bir sınıfın hiç var olmadığı ileri sürülmüştür. Köse'nin, bu yaklaşımlardan hangisinin isabetli olduğuna veya yeni

bir bakış açısının gerekip gerekmediğine ancak tarafsız ve tarih metodolojileri doğrultusunda yapılacak çalışmalar sonucunda karar verileceği şeklindedir (s. 8). Yazarın akademisyen kimliğinin açık bir şekilde ön plana çıktığı, tarihte ne olduğunu belirli bir metodolojiyle ortaya koymaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Cariyelikle ilgili çok sayıda farklı kavram ve terimin bulunması ve yazar tarafından da kullanılması, onu kitabının ilk sayfalarında bu kavramları açıklamaya sevk etmiştir. “Kavramsal Çerçeve” başlığı altında kitap boyunca kullanılan çeşitli kavramların içeriği kısa ancak yeterli düzeydeki açıklamalarla okura sunulmuştur (s. 15-18). Cariyelik olgusunun kökenini ve farklı din ve kültürlerdeki varlığının ele alındığı “Tarihi Çerçeve” başlığının, kutsal metinler ile eski Mısır, Sümer, Anadolu, Yunan gibi eski kültürlerde cariyeliğin nasıl olduğunu ortaya koyması okuyucuya, cariyeliği geçmişi ile birlikte düşünme imkânı sunmaktadır (s. 18-31). Ayrıca bu başlığın, cariyelerin İslâm’ın veya Arap kültürünün ortaya çıkardığı bir sınıf olduğu iddialarına da bir cevap teşkil ettiğini düşünmekteyiz.

Kur’ân-ı Kerim’de cariyeler ve cariyeliğin yer aldığı âyetlerin birbirinden oldukça farklı anlaşıldıkları, cariyeliğin İslâm ile hiç ilgisi bulunmadığını söyleyenlerin de, onun günümüzde de devam edebilecek bir sınıf olduğunu düşünenlerin de bu âyetleri kendi düşüncelerine uygun olarak yorumladıklarını görmekteyiz. Köse, İslâmî literatürde cariyelerin ve cariyeliğin nasıl, hangi bağlamda ve koşullarda geçtiğini “İslâmî Literatürde Cariye” bölümü altında ele almıştır. Kur’ân âyetlerine ilk dönem müfessirlerinin getirdikleri yorumların, âyetlerin anlaşılmasında önemli olduğunu düşünen (s. 31) yazar, bu âyetleri de ilk müfessirlerin açıklamalarını naklederek ele almıştır. Hadislerde bu sınıfın nasıl yer aldığı da Köse’nin ilk bölümde incelediği bir diğer konudur.

“Cariye Hukuku” adlı ikinci bölümde, hür bir kadının cariye olmasına giden yollardan başlayarak mevcut cariyelerin bir başkasının mülkiyetine nasıl geçebildiği, bir cariyenin hürriyetine kavuşma imkânları ve bunların tarihi örnekleri incelenmiştir. Onların satın alınabilmeleri, hediye veya hibe edilebilmeleri ve miras bırakılabilmeleri ile ilgili başlıklar İslâmî dönemde de kişinin malı hükmünde olduğunu ortaya koyması açısından oldukça önemli görünmektedir. Köse, bu sınıfın hukukî olarak konumlandırmasını göstermesiyle zihinlerde onlara yönelik pek çok sorunun cevap bulmasına zemin hazırlamıştır. “Cariyelerin Sorumlulukları” başlığı altında verilen bilgilerin ise, toplumun statü bakımından en altında olsalar dahi cariyelerden bireysel ve toplumsal hayatta ne kadar faydalandığını, bir başka ifade ile onların ne kadar “işlevsel” olduklarını ve günlük hayatı sahipleri için kolaylaştırdıklarını göstermesi açısından kayda değerdir (67-71).

İlk dönem İslâm toplumunun sosyal hayatında cariyelerin nasıl yer

aldıkları, aile kurumundan başlayarak aktarılmış ve eserin üçüncü bölümünü oluşturmuştur. “Cariye-Nesep İlişkisi” başlığı altında verilen bilgi ve örneklerin Müslüman toplumun cariyelerin çocuklarına bakışı ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir (s. 81-88). Cariye denildiğinde yazarın da belirttiği (s. 75) üzere akla önce cinsellik konusu gelmektedir. Yazar bu konuyu “Cinsel Bir Figür Olarak Cariye” başlığı altında detaylı bir şekilde incelemiş ve cariyelerin cinselliklerinin onların sosyal statüleri ile olan ilgisini göstermiştir (s. 88-100). “Günlük Hayatta Cariye” ana başlığı ise bu kadınların ekonomi, dinî yaşam, eğlence gibi çeşitli alanlarda nasıl yer aldıklarını göstermesi bakımından ilginç bilgi ve örneklerle doludur (s. 100-116).

Köse'nin çalışma alanının sosyal tarih oluşu, eserinin bir sosyal tarih incelemesi olarak değerini artırmaktadır. Nitekim yazar, okurlarına dönemin Hicâz toplumunda cariyelerin âdeta bir fotoğrafını sunmaktadır. Eserin kurgusu, metin içerisindeki bilgilerin dizaynı dikkat çekicidir. Özellikle akademik çalışmalarda görülen anlatımın soğuk ve ağır dilinin bu eserde bulunmadığını söylemeliyiz. Kanaatimize göre kitap, dilinin sade ve akıcı olmasıyla da akademik çalışmalar içerisinde farklı bir noktada durmaktadır.

Kullanılan kaynakların çeşitliliği ve kaynakçasında ilk dönem eserlere verilen önem fark edilmektedir. Bununla birlikte çok çeşitli kaynak türlerinin kullanıldığı, sadece tarihî kaynaklardan değil aynı zamanda bir başlığın gerektirdiği kaynaklardan faydalandığı görülmektedir. Tefsir, hadis ve diğer alan eserlerinin ait olduğu alanın usulü ile incelendiğini de belirtmeliyiz.

Hız. Peygamber Döneminde Cariye adlı çalışmanın, bir taraftan cariyelerin tarihini aydınlattığını ve onların geçmişine dair soruları alanın klasik kaynaklarından yola çıkarak cevaplandırıldığı diğer taraftan da konuya dair farklı alanlarda yapılacak çalışmalara sağlam bir zemin hazırladığı kanaatindeyiz. Siyer ve İslâm tarihinde geçen farklı sınıflar ve kavramların üzerinde ayrı ayrı durmak, o konuyu daha derin ve ayrıntılı olarak okurlara sunmaktadır ve diğer sınıf ve kavramlarla ilgili olarak benzer çalışmalara ihtiyaç vardır.

İbrahim Halil Kırat

(Yüksek Lisans Öğrencisi, KSÜ İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ibrahimkirat321@gmail.com, orcid: 0009-0000-7205-1470)